

DENDËSIMI EMOCIONAL I SHENJËS, NËPËRMJET PËRFTESAVE POETIKE MODERNE E POSTMODERNE NË KOHËN E BRITMËS, V.ZHITI

MARISA KËRBIZI

Fakulteti i Edukimit, Universiteti "Aleksandër Moisiu", Durrës

Email: mkerbizi@yahoo.com

AKTET IV, 4: 682 - 688, 2011

PERMBLEDHJE

Qëllimi i këtij punimi, është analiza dhe interpretimi i përftesave poetike, tek romani *Në kohën e britmës*, të shkrimtarit brilant Visar Zhiti. Thyerja e variantit tradicional të ndërtimit të fjalisë, mungesa e shenjave të pikësimit, përdorimi i pazakontë i shkronjës së madhe, dendësimi i kuptimit të fjalës në rrafshin sintagmatik, përdorimi i rimës, aliteracionit, reticënsës etj., e afrojnë gjuhën e prozës me poezinë. Kësajsoj, zbehet funksioni komunikues i gjuhës dhe forcohet funksioni estetik i saj, i cili e bën mesazhin referues.

Fjalët çelës: Përftesa poetike, dendësim i kuptimit, rimë, aliteracion, reticënsë, funksion estetik i gjuhës.

HYRJE

Në kohën e britmës, është roman i sendërtuar nga sublimimi i përvojës jetësore të shkruarit të saj. Që në paratekst (titull), shpaloset një univers ndjenjësor i ngarkuar negativisht. Koha e rrëfyer është relativisht e gjatë; ajo nis *in medias res*, në vitet e para pas rënies së diktaturës komuniste dhe mozaiku plotësohet me ngjarje, përpara dhe pas kësaj kohe. Fokalizimi i këtyre ngjarjeve bëhet nga perspektiva e rrëfimitarëve të ndryshëm. Tërësia e përjetimeve të ngjashme të secilit prej tregimtarëve, i krijojnë të tregimtuarit idenë e objektivitetit. "Loja" narrative mund të paraqitet sipas skemës: ngjashmëria mes perceptimit të ngjarjeve nga rrëfimtari i parë, dytë, i tretë subjektiv, bën që i tregimtuari jashtëdiegjetik ta konsiderojë atë që i rrëfëhet si një të vërtetë që nuk varet nga Uni që flet.

Rrëfëhet për bashkëkohësinë, por nëpërmjet diskursit narrativ shpesh vatërzohen ngjarje akronike. Kthimi pas në kohë, me qëllim ripërjetimin e ngjarjeve traumatike (të dhimbshme) është një proces i natyrshëm,

nëpërmjet të cilit qënia njerëzore priret të shkojë *ab origine*, për të kuptuar dukuritë, faktet që e shqetësojnë. Rugëtimi i Zhitit drejt Golgotës së tij, e vë atë përballë rrezikut të reduktimit të veprës letrare, në një autobiografi të vuajtjeve vetjake të përjetuara. Por ai është SHKRIMTAR, nga ata që ka fare pak, nga ata që **fjalën** e kanë krah; me tw pwrshkron ferrin pa u prekur nga flakët.

Përftesat unike gjuhësore, nëpërmjet të cilave përcillet **emocionalisht** njësia e kohës (e shkuara dhe e tashmja), janë objekt i këtij studimi, sepse sipas strukturalistëve, **struktura verbale** është e vetmja gjë me rëndësi në një tekst letrar. *Mënyra se si zgjidhen fjalët, sistemohen fjalitë dhe njësitë më të gjata gjuhësore, përbëjnë stilin e një shkrimtari, identitetin i tij, "fytyrën" dhe "zërin" që nuk mund të ngatërrohen* (DiYanni, 2000: 400).

1. Reduktimi i shenjave zhanrore që ndajnë prozën nga poezia, nëpërmjet potencializimit të

fjalës , përdorimit të rimës së brendshme, reticencës, etj .

Në romanin *Në kohën e britmës*, vihet re një prirje eksperimentale për të reduktuar dominantet që ndajnë poezinë nga proza, për t'i afuar ato me njëra-tjetrën. Shestimi i ngjarjeve tragjike njerëzore, të ndodhura në vendin e shqipeve, kryhet nëpërmjet **gjuhës poetike**, e cila konsiderohet si tipar i rëndësishëm i letërsisë moderne e postmoderne.

Gjuha poetike ndryshon nga *gjuha tradicionale e prozës në afrinë ndaj përftesave poetike si rima, ritmi, përsëritja* (Jeferson, Roby, 2006: 47). Ajo dallohet nga prirja e theksuar për të përdorur figuracionin, i cili e bën *gjuhën* “të tërthortë”, “të vështirë”, “dredharake (Jeferson, Roby, 2006: 116). Një tjetër tipar i saj është dykuptimësia që sipas Empson-it, përcaktohet si *çdo nuancë verbale, sado e lehtë, e cila lë vend për interpretime alternative ndaj së njëjtës copëz gjuhe* (Harmon, Holman, 1996: 109).

Në romanin e Zhitit, nëpërmjet gjuhës poetike (karakteristikë e së cilës është *të shprehurit lirik e afektiv të realitetit*), fiksonalizohen ngjarje reale që lidhen me diktaturën e post-diktaturën komuniste në Shqipëri. Eksodi i madh, piramidat, Gërdeci janë aty, njësoj si Gorbaçovi, Ibrahim Kodra, At Zef Pllumi etj. Por qëllimi nuk është sistemimi kronologjik i ngjarjeve (siç ndodh rëndom në veprat që karakterizohen si metafiksione historiografike). Synimi është shpalosja e një të vërtete tragjike: diktatura dhe postdiktatura nuk ndryshojnë aspak. Karakterizimi i dy sistemeve politikisht të kundërta (diktaturë e demokraci), nëpërmjet të njëjtës sintagme *kohë e britmës*, shenjon barazimin e tyre në tipare. Stadi i ri që po jeton vendi i shqipeve, në mënyrë groteske konsiderohet:

Rrjepublikë Pluhuralizëm Demonkreaturë Monoharki SoCIALizëm Shkretëtirë dhe deve. (Zhiti, 2009: 309)

Ndërfutja e rrokjeve, semave, në trupin e fjalëve që shenjojnë koncepte të rëndësishme politike, sjell çmitizimin e tyre. Siç pohon edhe vetë shkrimtari: *Fjalët (...) ringjallen me kuptim tjetër* (Zhiti, 2009: 136). Nëpërmjet këtij operacioni

gjuhësor, thyhet tabuja e mitit të demokracisë. Ndryshimi mes të shkuarës dhe të tashmës është veç çështje terminologjie. Pushteti i popullit (dêmos kratos), kthehet në një krijesë diabolike (**Demonkreaturë**) shumë e ngjashme me simotrën e saj të fabrikuar në laboratorët e ideologëve komunistë (SoCIALizëm). Në fund të fundit, të përbashkëtat mes tyre shpjegohen me prejardhjen e njëjtë gjenetike. A s'është ajo bijë e denjë e etërve të saj? Apo ishin vetë etërit ata që e ristrukturuan sërish formatin e vjetër, duke i dhënë një emër të ri? Si ndodhi kjo metamorfozë?

Abstragimi i rrëfimitarit për ardhjen e shumëpritur të demokracisë merr tone tragjike.

1)...vegim në një mesjetë të mbetur, mbuluar me dhunë... si mjegull... çarçaf i bardhë dorëzimi... e u dorëzua në demokraci një ditë të bukur. Por dhe ai bunkeri **brinjëmënjane** buzë detit u shndërrua në lokal, restorant... 2) “Ju sollëm demokracinë!-bërtasin drejtues partish sikur demokracia janë ndihmat, ushqimet, lodrat, që shkarkojnë nga kamionët: - Sa veta jeni ju në shtëpi? Kaq? Urdhëroni aq demokraci, na dhe ti tjetri...” – “Më pesho dhe mua ca...”. “Çfarë?” – “Demokraci, pra...” –S’ka këpucë demokratike, kulturë po. (Zhiti, 2009: 256)

Teksti i mësipërm mund të analizohet duke u ndarë në të paktën **dy** njësi të dallueshme kuptimore. **Në njësinë e parë** (nga *vegim në një mesjetë* deri tek *u shndërrua në lokal restorant*), rrëfëhet për ngjarjen. **Në njësinë e dytë** (*Ju sollëm demokracinë* deri tek *s’ka këpucë demokratike, kulturë po*), rrëfëhet për fjalët. Sema **mjegulla** që del në njësinë e parë, shërben si shenjues për dy të shenjuar.

a) ajo shërben si mjet stilistikor (krahasim) për të karakterizuar periudhën kohore përpara rënies së diktaturës.

b) ajo shenjon tymnajën semantike, që krijohet nga mungesa e koherencës, dhe e lidhjeve logjike mes gjymtyrëve të fjalisë. Më tepër se një fjali standarte, ajo duket si i bashkim i disa vargjeve në një njësi ligjërimore. Prania e rimës femërore e thekson këtë hipotezë.

... vegim në një mesjetë të **mbetur**...
mbuluar me dhunë... si **mjegull**...

Organizmi i brendshëm i fjalisë, bëhet nëpërmjet përdorimit të shpeshtë të reticencës. Nëpërmjet saj, njësia ligjërimore kumton mesazhe që lidhen me tre kohë të ndryshme: diktatura, viti '90 dhe postdiktatura. Reticensa mbush hapësirën e munguar, nga njëri stad kohor në tjetrin. Ngjarjet zhvishen nga detajet, sepse vëmendja kalon nga ngjarja tek përjetimi i protagonistit.

Me anë të përdorimit të mbiemrave (ose emrave a togfjalëshave që shprehin tipare), rrëfëhet për ndryshime të mëdha, duke i cilësuar ato. Nëpërmjet emërtimeve dukuria, fenomeni prangoset brenda "*shtëpisë-burg*" të gjuhës (Jeferson, Roby, 2006: 94).

Rrëfimtari i urren kufizimet (kujojtmë se ai është ish-i burgosur politik), ndaj në mënyrë të vetëdijshme a pavetëdijshme shmang kllapën që emrat vendosin mbi frymorët, sendet a nocionet. Dëshira e patjetërsueshme e rrëfimitarit për liri, shpaloset me zëvendësimin e **emërtimeve** të dukurive me **cilësimin** e tyre. Ai shmang sistemet shenjore konvencionale dhe e përqendron vëmendjen te karakteristikat subjektive të të shenjuarve. Nëpërmjet këtij procedimi, mesazhi *transmetohet emocionalisht*.

Në njësinë e dytë kuptimore, rrëfëhet për fjalët. Zërat që flasin karakterizohen nga anonimati, sepse nuk është i rëndësishëm ai që kumton por ajo që kumtohet. Përdoret humori i zi, i cili sipas Breton konsiderohet si *revolta më e lartë shpirtërore kundër vlerave të pranuar nga të gjithë* (Breton, 1939: 68), ndërsa për Scholes-in, si reagim intelektual i artistit ndaj kufizimeve.

2. Rritja e ngarkesës emocionale të tekstit, nëpërmjet "prishjes" së variantit tradicional të ndërtimit të fjalisë (Mungesa e shenjave të pikësimit brenda dhe në fund të njësisë ligjërimore, përdorimi i shkronjës së madhe, elipsa etj.)

Gjuha **poetike**, mund të shprehet nëpërmjet rimodelimit të strukturës gramatikore të fjalisë. Nga ana formale (d.m.th nga ana leksikore-gramatikore dhe fonetiko-gramatikore) fjalët lidhen sipas ligjeve të gjuhës, por njësisë

kumtuese i mungon intonacioni i mbarimit. Pa këtë intonacion nuk tregohet dot nëse *ndërtimi është i mbyllur apo kuptimi është i plotë* (Akademia e Shkencave, 2002: 423). Megjithatë, mungesa e shenjave të pikësimit (brenda fjalisë a në fund të saj), nuk e kthejnë tekstin në një njësi të vetme kuptimore e strukturore. Përdorimi i shkronjës së madhe, vendos kufijtë mes fragmenteve të ndryshme ligjërimore. Organizimi në fjali, ndodh kryesisht sipas ligjeve kuptimore. Fjalia mbaron, atëherë kur ndihet se arrihet *plotnia tërësore a relative* (Akademia e Shkencave, 2002: 60) e kumtimit.

Ta tallim vdekjen Duhet ç'mitizuar Zhvdekjesuar po çirreshin Të tjerët po luajnë me vdekjet e të tjerëve ne do të argëtohem me vdekjen tonë Dhe pinim me kafka Të jenë të vërteta Ç'bëhet kështu i ofruan dhe atij një kafkë të mbushur përgjysmë me verë a gjak e ktheu shpejt e shpejt Kafka nuk rridhte s'kishte vrimë pra sipas ekspertizës del që nuk është e ndonjë të pushkatuari goditur me plumb pas kokës Surbi prapë me kafkë Për fat nuk është imja tha me zë dhe ende nuk i vinte për të fjetur... (Zhiti, 2009: 309)

Organizim i veçantë i tekstit mund të ketë interpretime të ndryshme.

Së pari, gjuha e rrëfimit është gjuha e makthit. Sipas S. Hamitit, *krijimi i mbështetur në kohën e ëndërrimit (edhe makthi ëndërr është), kërkon liri, liri të pakufizuar, nuk i njeh kufijtë e hapësirës, është krijim që mbështetet në liri të plotë ose të paktën e gjakon një liri të tillë*. (Hamiti, 1974: 59)

Rrëfëhet për ngjarje makabre, për krime të tmerrshme ndaj mendja e trazuar e rrëfimitarit dëshon që të verë rregull. Sipas Jacques Lacan-it, *ka "një rrafsh të pafundëm mendimesh kaotike" që përpunohen nga gjuha* (Lacan, 1977: 67). Por rrëfimtari i braktis me vetëdije ligjësitë gramatikore të modelimit të fjalive. Për të, përjetimi është aq tronditës sa ai nuk mund të materializohet gjuhësisht nëpërmjet rregullave gramatikore. Çmenduria e asaj që ka ndodhur, bashkëshoqërohet me çrregullimin e strukturës së njësisë ligjërimore.

Së dyti, rrëfimtari nuk është i vdekshëm por i vdekur, ai është zë, hije, shpirt. Ndaj gjuha që ai

përdor është fluide si ajri; e rrjedhshme si uji; ajo nuk njeh pengesa (presja) a ndalesa (pika).

Së treti, rrëfimtari refuzon *Rregullin Simbolik* (*Symbolic Order*), nëpërmjet së cilit, rregullat dhe diktati i shoqërisë, i imponohen qënies njerëzore në momentin që ai pranon konvencionet e komunikimit gjuhësor. Sipas Lacan-it, *respektimi i rregullave dhe i kufizimeve, pranimit i ligjit që njihet me termin “big Other”, lidhet me njohjen e “Emrit të babait” (Name-of-the-Father), i cili buron nga kompleksi i Edipit.* (Lacan, 1977: 67)

Qënia njerëzore, rritet me vetëdijen se materializimi gjuhësor bashkëshoqërohet me një inflacion të dendësisë së përjetimeve, ndjenjave, ideve etj. E megjithatë kjo qenie i nënshtrohet autoritetit unifikues gjuhësor, që e detyron t'i përshtatet rregullave, parimeve, ligjeve, kompromis ky që bëhet për hir të të qenit pjesë e të njëjtës bashkësie a komuniteti.

Rrëfimtari në romanin e analizuar, nuk pranon të bëjë një kompromis të tillë. Ai adhuron lirinë, për të cilën ka sakrifikuar shumë, ndaj me vetëdije shmang diktatin që rregullat imponojnë. Sipas Bakhtin-it, *çdo akt ligjërues pasqyron ndikimin nga konteksti historik dhe social në të cilat zhvillohet* (Bakhtin, 1968: 95), ndaj gjuha groteske e rrëfimtari, shpreh dëshirën për të zhdukur çdo gjurmë tiranie, shtypjeje e despotizmi.

Përdorimi i **fjalive eliptike** është një tipar **poetik** gjithashtu. *Fjalitë eliptike kumtojnë të njëjtin kuptim, por ndryshimi emocional është prezent. Me elipsën bëhet e begatë gjuha poetike, sepse fiton intonacion, intensitet, ritëm e pauzë që e bën të dendur shprehjen poetike* (Berisha, 2002: 94).

Kaq shumë të copëtuara e të ndarë... të përngjitur keq e keq, me diktatura përsipër... Kosovë... Vorio Epir...Çamëri, Vojvodinë, Timoshoarë, aty nisi dhe e vranë diktatorin... Shkodra... Ulqini... kjo legjendë është imja, edhe ky hero, jo janë të mitë... E dua unë Skënderbeun, edhe Nënë Terezën... Po njeriu? Uomo Balcnicus... këtë betejë e fitova vetëm, ti nuk ishe më 1389... As ti... i dhashë Shën Naumin, se mora rrugët, thotë mbreti i vdekur... Takimi në Trieste, s'vij me ty.. (Zhiti, 2009: 93)

Thyerja e fjalisë, nëpërmjet përdorimit të shpeshhtë të reticencës shënon thyerjen shpirtërore të rrëfimtari, sepse siç pohon dhe Roland Barthes, *personazhi është ligjërata që ai prodhon* (Barthes, 1970: 179). Kjo thyerje vjen nga kujtime të dhimbshme, pjesë e kujtesës kolektive të asaj që ka ndodhur në të shkuarën e largët dhe të afërt. Historia e etnisë së tij, që ndër shekuj ka vuajtur dramën e ndarjes/copëtimit, i vjen vazhdimisht në mendje rrëfimtari dhe e bën atë të flasë me gjuhën e dhimbjes. *Fjalët (...)* *shkëputen nga kuptimi i zakonshëm, nga lidhjet e rregullat të logjikës së dhe të gjuhës. Ato (...)* *hyjnë në një marrëdhënie krejt të pazakonta, të papritura, (...)* *absurde e alogjike* (Uçi, 2001: 37).

Gjuha i largohet ligjërit të përditshëm, i cili është karakteristik për prozën. Gjithashtu, **zbehet funksioni komunikues i gjuhës dhe forcohet funksioni estetik i saj, nëpërmjet të cilit, mesazhi bëhet referues.**

Tiparet e mësipërme janë pastërtisht poetike, sepse poezia e ndryn universin brenda njësisë minimale kuptimore. Kjo gjini letrare, nuk i nënshtrohet rregullave kuptimore e gramatikore (të prozës) duke i bërë të rrëfimtari t'i duket bota që ne njohim, tërësisht e re.

3. Dendësimi i kuptimit të njësisë gjuhësore në rrafshin sintagmatik.

Sipas Riffaterre-s, dallimi mes poezisë dhe prozës, vjen nga burimi i kuptimit në dy rrafshë të ndryshme. *Proza zakonisht e realizon tërësinë e kuptimit në aksin vertikal, të njohur gjithashtu si aksi paradigmatic ose boshti i përzgjedhjes. Në këtë bosht, ne kërkojmë kuptimin e tekstit duke u bazuar në referentët e zgjedhur. Ndërsa (...)* *boshti i kuptimeve në poezi është horizontal.* (Riffaterre, 1983: 35). Poezia nuk e referon realitetin, por krijon një sistem koherent kuptimi. Një tekst poetik, duhet të analizohet sipas marrëdhënieve që zhvillohen mes fjalëve në rrafshin horizontal, i njohur gjithashtu si rrafshi sintagmatik ose aksi i kombinimeve.

Në romanin e Zhitit, njësitë leksiko-gramatikore, kthehen në fjalë-bëthamë (nucleus word),

funksioni i të cilave është organizimi i fjalëve satelitare (Riffaterre, 1983: 39).

Ploja e porsakrijuar duke sikur doli nga zonat neutrale të trurit, duhej medoemos, thanë.

Pluhuri përsipër nuk lëvrinte. "Gërdeci" prapë, u dëgjuan zëra të copërluar. Pu-pu, ç'municion paskësh grumbulluar diktatura për të na vrarë ne ... ja e plasi... Gër-rr-r, deee-eh – ciii...ih (...)

Brenda një ankthi mund të ndodhë gjithçka. Por ti duhet të zgjohesh. (Zhiti, 2009: 184)

Gërdeci dhe *Gër-rr-r, deee-eh – ciii...ih (...)*, nuk janë e njëjta gjë. Emërtimi i parë, shënon vetëm një nocion gjeografik. I dyti është një bërthamë semantike, rreth të cilës vërtiten fjalët satelitore, të ndara përkatësisht në emra *diktatura*, *municion*, dhe foljet *plas dhe vras*, e para në diatezën veprorë dhe e dyta në joveprorë pësore. Këto fjalë funksionojnë si një *metonimi për bërthamën* (Riffaterre, 1978: 39); pra kuptimi i gjithë sistemit deskriptiv barazohet me shumën e fjalëve përbërëse të kostelacionit. Emërtimi gjeografik Gërdeci (fshat në veri-perëndim të Tiranës, 11 km larg saj), pasurohet me sema të reja, të cilat lidhen me ngjarjen tragjike që ka ndodhur aty.

Ngjarja nuk rrëfëhet, por nëpërmjet përzgjedhjes së fjalëve (*municion, plas dhe vras*) përgjatë aksit sintagmatik, rikrijohet atmosfera e dhimshme e asaj që ka ndodhur pak kohë më parë. Qëllimi nuk është përcjellja e informacionit, të dhënave, listave me të vdekur e të lënduar, por trasmetimi i dhimbjes së përjetuar. Kjo është arsyeja pse e gjithë përvoja traumatike rrudhet brenda katër fjalëve të sipërmendura.

Potencializimi i fjalës, analizimi i kuptimit në njësitë minimale kuptimore, është tipar karakteristik për gjuhën poetike.

Shpeshherë, teksti reduktohet në një statistikë britmash, sepse siç pohon dhe rrëfimtari, *njeriu është thirrja e tij* (Zhiti, 2009: 116).

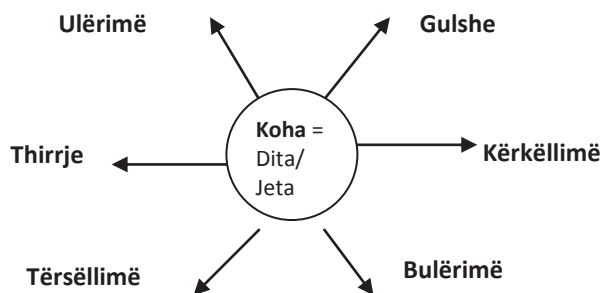
E para ishte **fjala**, thonë tekstet e shenjta. E fundit është **britma**, thotë Zhiti. Në një sistem diktatorial, fjala, dhurata më e madhe e vdekatarëve kthehet në thirrje/ulërimë. Kjo metamorfozë dëshmon për bjerrjen e tipareve humane nën ndikimin e dhunës, terrorit e ideologjisë. Megjithatë, për rrëfimtarin britma

është shenjë vitaliteti e qëndrese. Njeriu që thërret, barazohet me *homme révolté*; ai nuk bën kompromis, nuk hesht. Nëpërmjet shumësisë së formave që merr britma, shenjohejt një luftë simbolike, mes dy palësh ndërluftuese, individ-shtet totalitar.

Dua më shumë ulërimat se njeriun që i nxjerra ato- më kanë thënë se kam thënë(...) Është e vërtetë që **unë me thirrje e ulërima matja kohën**. Dhe jo vetëm atë (...)

*Kur ora ishte 5 e 30, zgjohesha, më i lodhur nga ç'kisha fjetur. Duhej të bëhesha gati për punë, që e linim vonë mbasdite në orën 6 a 7. Dhe më vonë, gjatë verës edhe më 9. Dhe nuk i quaja më orë, por **ulërima**. Duhet të laheshim keq e keq me ujën e kanalit, për 3-4 minuta ose **gulshe**. Po të gjenim ndonjë qerre, i hipnim. Një gjysmë **bulërimë** a treçerek **kërkëllimë** të alivanosur rrotash në baltë... Ndodhte të hipnim edhe pas ndonjë "zetori" deri te lëmi...çerek **tërsëllimë**. Dita – një dënim i vërtetë. Dhe më duhej të shihja patjetër Rezanën, ajo ishte amnistia ime, gëzimi im. (Zhiti, 2009: 115)*

Nëpërmjet zgjedhjes së semës së përbashkët (*shared seme*) kohë, (emërtim ky tepër përgjithësues) abstragohet mbi kohëzgjatjen e ngjarjes së rrëfyer. Ajo mund të jetë një **ditë** (që zvarritet sa një jetë), ose një **jetë** (që përsëritet në mënyrë identike çdo ditë). **Ditë/jeta** e ferrtë e Zhitis sendërtohet nëpërmjet krijimit të njëjësive të reja leksikore, ose neologjizmave letrare. Funkcioni i tyre, sipas Michael Riffaterre-s është "*të përmbledhin/kondensojnë tiparet kryesore të tekstit*" (1983: 74).

Sema e përbashkët *kohë*, bashkon në aksin sintagmatik semat *ulërima, gulshe, bulërimë, kërkëllimë, tërsëllimë*, të cilat kthehen në

sinonime (të pjeshme) të njëra-tjetrës. Neologjizmat *bulërimë dhe kërkëllimë* kanë origjinë të qartë onomatopeike. Ato janë njësi ligjërimore leksiko-gramatikore, në të cilat lidhja e shenjës me të shenjuarin nuk është arbitrare.

Dy neologjizmat, lidhen me semat e tjera të analizuar, jo vetëm nëpërmjet kuptimit sinonimik, por edhe nëpërmjet efekteve tingullore që ato krijojnë.

Tek fjalët *ulërima, gulshe, bulërimë, kërkëllime, tërsëllimi* vihet re përsëritja e bashkëtingëlloreve apikale l, -ll, post alveolare -r dhe dybuzore -m, përsëritja e të cilave krijon kakofoni.

Nga ana tjetër spikat aliteracioni i krijuar nga përsëritja e zanoreve -u, -i, -ë.

Sipas eksperimenteve akustike vihet re egzistenca e asosacioneve të qëndrueshme midis zanoreve të pasme dhe mendimeve të rënda, të zymta e të errëta. (Lloshi, 1999: 59)

Zanorja **-u**, mbizotëron në pasazhet kur rrëfëhet për "heroin" dhe nëpërmjet saj, zbulohet bota e vuajtjeve të njeriut nën diktaturë.

Nga ana tjetër, *zanoret e përparme (i,e) sugjerojnë ndjenja e gjendje si hareja, lehtësia, qartësia, e lirizmi* (Lloshi, 1999: 59). Gëzimi i rrëfimitarit lidhet me objektin e tij dashuror, **Rezanën**, gëzim ky, që njësoj si rrezet e hënës (Rez-ana), zbret nga qielli (aludim për praninë e Zotit dhe origjinën hyjnore të dashurisë).

Tragjizmi i jetës nën sistemin totalitar, theksohet nga pranëvënia mes ndjenjave sublime, me fjalë triviale si zetori e traktori. Shenjat krijojnë binome kuptimore të panatyrshme si psh harezetor, ndjenjë-traktor etj. Nëpërmjet këtyre kombinimeve shpalosen kufizimet e skajshme nën diktaturë, ku ndjenjat fluide materializohen në formë groteske, si pasojë e trysnisë së madhe të realitetit.

Shpeshherë ngjarja në romanin *Në kohën e britmës, rrudhet në numra*. Gjuha e numrave është më e lashta (madje sipas hamendësimeve mendohet se shkrimet e para të shenjta flisnin me këtë gjuhë). Dekodifikimi i kuptimit të kolonave numerike në tabelën e të dhënave, përcjell kumte tragjike. Të mbledhura së bashku,

shenjat shprehin një dhimbje që nuk mund të materializohet dot me fjalë. Njësitë leksiko-gramatikore e mpakin ndjenjën, e kufizojnë atë. Nëpërmjet emërtimit gjithë universi ndjenjësor burgoset brenda një fjale të vetme, duke u zhvlerësuar, tkurrur, vdekur.

Dhimbja për të cilën rrëfëhet nuk mund të mpaket dot. Për këtë arsye **Data** kthehet në **datë**. Emri potencializohet, duke mbajtur peshën kuptimore të njësisë frazeologjike, *më kall datën*. Vendi ku ka ndodhur tragjedia, zëvendësohet me përemrin pyetës **ku**, nga përsëritja e të cilit **ku-ku** evokohet kënga e qyqes, parandjellëse e së keqes, por edhe piskama e këngëve të vajtimit.

Datë, tmerr!	Ku-ku?	Të mbytur	Të shpëtuar
31 dhjetor	Otranto...	10	1
1992	Oh-oh-oh!	12	13
12 tetor	Oh-	2	
1994	Ç'trandje!	15	12
1994	Kanali i ...	19	?
18 tetor	Kanali i Oh...	17	5
1994	Kan(ib)ali i	6	14
11 shtator	...	14	5
1995	Adriat-iku...	289	29
30 nëntor	Lampeduza	5	
1995	Në jug të Kepit		
1995	Kanali i Oh...		
1 dhjetor			
1995			
25 prill			
1996			
26 prill			
1996			
24 dhjetor			
1996			
23 mars			
1997			

(Zhiti, 2009: 284)

Nëpërmjet përdorimit të teknikës së prerjes ("cut-up" technique), ndërthuren elemente të tekstit letrar, me komnikimin zyrtar formal

(statistika). Jeta dhe vdekja barazohen gjuhësisht, nëpërmjet përdorimit të gjuhës së shifrave. Të shpëtuar e të mbytur janë kthyer në numra.

Nëpërmjet këtij procedimi shenjohet zhvlerësimi i jetës njerëzore. Demonkreatura ushqehet me gjak, njësoj si nëna e saj komuniste. Tragjikisht historia shqiptare përsërit vetveten në mënyrë identike.

Së fundmi duhet thënë se, *Në kohën e britmës* është një formë e mrekullueshme *poïoumenon-i*, (ngjarja thuret mbi letrat-ditar te Gjergjit). Përpjekja për të dekodifikuar "*shkrimet*" e tij, shpalos përpara të rrëfimtuarit brendadiegtetik dhe jashtadiegtetik, fatin tragjik të njeriut nën diktaturë. Ndryshimi i pikëvështrimit të ngjarjeve nga prespektiva e rrëfimtaraëve të ndryshëm, formësimi i veçlantë i personazheve, shumësia e përdorimit të përftesave poetike, përballja simbolike individ-shtet e bëjnë veprën e Zhitit të jetë "një oaz" i procedimeve moderne e postmoderne. Arti tronditës i Zhitit është në harmoni të plotë me personalitetin e tij jetësor. Ai shmang çdo prangë e kufizim që lidhet me konvencionet letrare (e joletrare), duke dëshmuar se horizonti i tij i pritjes (si njeri e si shkrimtar) është pas të sotmes .

BIBLIOGRAFIA

- AKADEMIA E SHKENCAVE. (2002), Gramatika e gjuhës shqipe 2, Tiranë.
- BAKHTIN, M. (1968), *Rabelais and His World*, Cambridge: MIT Press.
- BARTHES, R. (1974), *S/Z*, New York: Hill and Wang.
- BERISHA, A. N. (2002), *Në mbretërinë poetike të Anton Pashkut*, Prishtinë: Kuvendi Salezian.
- BRETON, A. (1939), *Anthologie de l'humour noir*, Tolkind.
- DIYANNI, R. (2000), *Literature, USA*: McGraw-Hill.
- JEFERSON, A. ROBY, D. (2006), *Teoria moderne letrare*, Tiranë: Albas.
- LACAN, J. (1977), *Ecrits, A selection*, New York: Norton.
- LLOSHI, XH. (1999), *Stilistika dhe pragmatika*, Tiranë: LAERT.
- HAMITI, S. (1974), *Variante*, Prishtinë: Rilindja.
- HARMON, Ë. HOLMAN, H. (1996), *A Handbook to Literature*, NJ: Prentice Hall.
- RIFFATERRE, M. (1983), *Text Production*, New York: Columbia University Press.
- UÇI, A. (2001), *Grotesku në letërsinë shqipe*, Tiranë: Mësonjtorja e parë.
- ZHITI, V. (2009), *Në kohën e britmës*, Tiranë: OMSCA..